

УДК 378.1 (477) : 371.83

ТРИБУЛЬКЕВИЧ Катерина Георгіївна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Інститут вищої освіти НАПН України
e-mail: Tribulkevich@mail.ru

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ
В 20-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ**

Здійснено аналіз діяльності органів студентського самоврядування в Україні у двадцятих роках двадцятого століття. Визначені тенденції та закономірності становлення даного феномену в досліджуваний період.

Ключові слова: студентське самоврядування, вищі навчальні заклади, студентські економічні організації, профспілкова організація.

Питання студентського самоврядування набувають все більшої актуальності в світлі прагнення сучасного суспільства до демократичних цінностей. Всеохоплюючий аналіз

минулого дає можливість врахувати переваги та уникнути прорахунків в організації студентської активності. Період двадцятих років двадцятого століття є найяскравішим в минулому столітті за рівнем розвитку студентського самоврядування. А значить ознайомлення з досвідом цього періоду відкриває сучасникам нові можливості для організації роботи органів студентського самоврядування.

Метою статті є аналіз діяльності органів студентського самоврядування 20-х рр. ХХ століття в українських вищих навчальних закладах.

Лояльна урядова політика першої половини 20-х років зумовила покращення умов для реалізації громадянської ініціативи, демократичних засад у вищій школі.

9 червня 1920 року Наркомосом було видано «Інструкцію Управління вищою школою на місцях», що виконувала роль тимчасового статуту вищого навчального закладу [5, арк. 82]. В інструкції визначались напрями оновлення навчально-методичної роботи і реорганізації вищих навчальних закладів. Пропонувалось створити нові органи внутрішнього правління: факультетські ради і президії, ради та правління вищого навчального закладу. До факультетських рад у рівній кількості входили представники професорсько-викладацького складу і студентства. Головним органом студентського самоврядування була студентська сходка або студентське віче, що являла собою зібрання студентів вищого навчального закладу. Студентські комітети, профспілки, бюро інституту, факультетські та курсові комітети, а також збори старост були виконавчими органами студентського віче. Основним завданням виконавчих органів був захист прав кожного студента та забезпечення злагодженої діяльності студентської спільноти в академічній, побутовій, громадянській, дозвілльєвій площині. До кінця 1921 року існування студентських віче було повноцінним.

В підпорядкуванні виконавчих органів (студкомів, факкомів, курскомів) були всі студентські економічні організації, ради гуртожитків, комітети з харчування, студентські курії рад інститутів і факультетів, стипендіальні, предметні комісії. Діяльність студентських курій охоплювала площину факультету, адже курію являли студенти певного структурного підрозділу. Студенти могли входити до комісій та комітетів, вносити пропозиції на їх розгляд.

14 грудня 1921 року було видано Положення Головпросу «Про студентські організації при вищих навчальних закладах України», підготоване Я. Ряппо. Затвердження даного документа обґрунтовувалося курсом на демократизацію вищої школи. Проте детальний аналіз матеріалів Положення призводить до висновку про запровадження заходів по згортанню демократичних тенденцій та встановленню більшого контролю над студентською ініціативою. Студентське самоврядування відтепер зобов'язали надавати сприяння діяльності керівних органів вищого навчального закладу та узгоджувати свої рішення з ректором та політкомісаром. Курскоми і факкоми ставали автономними від студкому органами, натомість потрапляли в ієрархічну залежність від адміністрації факультету. Не зважаючи на збереження принципів змінності та виборності (курском обирався на загальному зібранні курсу, самоврядні органи обирались на один триместр), початок політики згортання демократії у вищій школі було покладено.

У той час ЦК КП(б)У розглядав студкоми як платформу для боротьби з представниками інших політичних партій і відкрито заявляв, що на зміну студкомам повинні прийти пролетарські студентські організації. В Росії студкоми було ліквідовано ще у 1922 р., натомість в Україні студкоми існували до 1924 року, після чого рішенням Всеукраїнської наради пролетарського студентства їх функції було передано профсекціям.

3 липня 1922 року було видане Положення про вищі навчальні заклади, затверджене О. Д. Цюрюпою, заступником голови ради народних комісарів. Воно слугувало Статутом вищих навчальних закладів до 1930 року. Допоміжним документом був Циркуляр центрального бюро пролетарського студентства про порядок студорганів, датований 1924 роком, який мав роз'яснювальний характер.

Згідно з Положенням, влада у вищих навчальних закладах відтепер поділялась не тільки між ректором і політкомісаром, а надавалась і представницьким формуванням.

Відтепер найважливіші питання життєдіяльності вирішувала Рада Правління вищого навчального закладу. До її складу входили декани, представники територіальних рад, профспілок, наркоматів, делегати від професорсько-викладацького складу і студентів у рівній кількості (по п'ять осіб). На розгляд Ради Правління виносились питання організаційного, методичного, фінансового характеру. Згідно з Положенням про вищі навчальні заклади, органами факультету вважались рада факультету та президія факультету. Рада факультету функціонувала на такій самій основі, як Правління.

Значну роль у становленні студентського самоврядування та утвердженні ідей демократії відіграли самодіяльні економічні студентські організації.

На початку 1922 року у вищих навчальних закладах України утворюються самодіяльні студентські організації – КППучі, – комітети покращення побуту учнів (студентів). Восени 1922 року Головпросом було затверджено Положення про КППуч, а другого жовтня 1923 року на першому Всеукраїнському студентському з'їзді було ухвалено рішення про затвердження КППучів як державно-суспільних органів. КППучі стали громадськими студентськими економічними організаціями, що мали право юридичної особи; розпоряджались фінансовими, господарчими, виробничими справами; володіли рухомим і нерухомим майном. КППучі брали на баланс студентські лікарні, поліклініки, їдальні, лазні, пральні, перукарні. Крім того, за допомогою КППучів студент міг заробити гроші, щоб забезпечити себе. Навесні 1923 року було ухвалено Положення про бюро праці, згідно якому студентські бюро створювались при біржах праці на правах секцій.

Незначне поширення на Україні мала така форма організації студентської активності як земляцтво. До складу земляцтв входили студенти зі спільним корінням, малою батьківщиною, в основному, представники селянства. Взаємодопомога, підтримка членами земляцтв один одного дозволяла першокурсникам швидше проходити адаптацію до нових умов проживання та навчання, а старшим членам земляцтв надавати допомогу та підтримувати зв'язки.

Аналіз діяльності студентських економічних організацій дозволяє зробити висновок про їх самостійність, життєздатність, високий рівень злагодженості, самоокупність та відповідність складній економічній ситуації. Досвід організації таких економічних утворень є актуальним і придатним для застосування у сучасності.

Осінь 1922 року була знаменна стихійним виникненням профспілок. Профосередки у вищих навчальних закладах групувались на основі професійної належності. Завданням профосередків було захищати інтереси своїх членів у першу чергу, надаючи фінансову підтримку. До складу профспілок входила половина студентів вищих навчальних закладів.

Також при вищих навчальних закладах були утворені Комітети незаможних селян, - різновид профсекцій. Об'єднання комітетів незаможних селян різних вищих навчальних закладів зумовило обрання Центрального бюро незаможного селянства.

У 1923 було утворене ЦБПС (Центральне бюро пролетарського студентства у м. Москва), а у березні 1924 року почало функціонувати Центральне бюро пролетарського студентства України. Поява цих органів формалізувала роботу студентських профспілок і значно бюрократизувала їх діяльність.

У 1923 виходить положення ВЦСПС про студентські організації, де здійснено розмежування функцій студентських профорганів, яких нараховувалось досить багато, що бюрократизує діяльність профспілок. Метою такої бюрократизації було позбавлення студентів реальної влади та введення до профсекцій представників від комуністів. До того ж керівництво діяльністю Центрального бюро пролетарського студентства з 1923 року здійснював агітаційно-пропагандистський відділ ЦК РКП(б), що ставило студентів у залежність від ідеологічного впливу та контролю за кожним кроком. Керівництво агітаційно-пропагандистського відділу ЦК РКП(б) звинувачувало студентів у політичній індіферентності, академізмі, есенівщині, замість крокування до революційних перспектив. Адже профспілки повинні були стати гілкою на дереві центрального комуністичного

апарату, що спростовувало демократичні засади діяльності самоврядних студентських органів. І втілення цієї ідеї відбувалось поступово і невідворотно.

В циркулярному листі ВЦСПС та РССМ (робітничо-селянської спілки молоді) до обласних та місцевих професійних спілок надається роз'яснення до циркуляру ВЦСПС «Про роботу серед молоді» 1923 р. [3, арк. 45]. Де зазначається, що керівництво профспілок повинно проводити вечори із залученням членів організації РССМ; здійснювати політпросвіту; забезпечувати роботу секцій, поєднуючи її за можливістю з кінопереглядами; забезпечувати молодь юнацькою літературою; організовувати при виставках відділи праці та побуту молоді; здійснювати спортивну роботу. Аналіз циркулярного листа дає підстави твердити, що провідне місце у роботі профспілок керівництво намагалося надати ідеологічній роботі.

У 1924 у вищих навчальних закладах починають скорочення профсекцій, мотивуючи таке рішення позбавленням зайвих осередків, бюрократизації. І дають право на існування тільки великим утворенням у кількості не менше п'ятидесяти осіб. Міжвузівські галузеві профосередки було ліквідовано, а їх члени змушені були переходити до вузівських профсекцій за профілем навчання. А у 1925 році було завершено процедуру уніфікації профсекцій, що виразилась в 1926 році в скороченні учетверо їх кількості. Таким чином, до 1925 року зберігався частково залежний характер діяльності студентських профспілок.

Здійснений аналіз засвідчив, що студентські профспілкові організації не займалися багатьма видами діяльності, як КППучі та студкоми, зокрема будівництвом гуртожитків, освоєнням нових приміщень під студентські потреби. Успішною можна вважати клубну роботу, впроваджувану профспілками. Вона охоплювала літературні студії, драматичні гуртки та ін.

Розглянемо роботу студентського самоврядування в 1924–1929 рр.

Діяльність студентського самоврядування обговорювалась на загальних студентських зборах, що проводились не менше трьох разів на рік. На зборах були присутні старости академічних груп, керівництво профкому, комсомольського бюро, представники від професорсько-викладацького складу та студенти. Проте вирішальна роль у керівництві студентським життям належала профспілковому комітету. Варто зауважити, що проведення загальних студентських зборів у середині двадцятих років відзначалось заформалізованістю і значно відрізнялось від студентських віче початку двадцятих років.

Діяльність профспілкового комітету декларувалась як робота по захисту прав студентів й охоплювала всі сфери студентського життя, що знаходить відображення у роботі відділів: академічного, культурного, економічного. Ключові рішення за академічним, культурним, економічним напрямками роботи обговорювались правлінням кожного відділу та приймались на профільних пленумах. Старости академічних груп були включені до роботи відділів і забезпечували втілення прийнятих рішень на місцях.

В 1926 році студентські профспілки перестають виконувати свої основні функції. Їх представники стають партійними функціонерами, віддаляються від студентства. У 1928–1929 рр. у лавах профспілок, за головування «трійок», здійснювались чистки від соціально чужих елементів.

У 1929 році склад єдиних виконавчих бюро був сформований з людей, що покоро виконували всі вказівки вищої профспілкової влади, і про захист прав конкретного студента і його особисту думку довелось забути. І якщо початок існування студентські профспілкові організації ознаменували високим демократизмом, то у кінці двадцятих ці засади були на довгі роки поховані бюрократичною машиною комуністів. Не зважаючи на те, що у жовтні 1929 року екстрений Пленум ЦБПС визнав незадовільною роботу студентських профспілок в Україні та визнав потребу переобрання студентського керівництва, проте структура від зміни лідерів не трансформувалась і шанси встановити демократію були приречені.

Спроби монополізувати владу у вищих навчальних закладах партійним осередках успішно реалізувались наприкінці двадцятих років, демократичні основи функціонування студентського самоврядування були знищені.

Аналіз діяльності органів студентського самоврядування у 1920–1929 роках засвідчив, що розглянутий період був періодом зародження демократичних тенденцій у радянській

вищий школі та їх швидкого, але нетривалого розквіту. На основі аналізу наукової літератури та архівних джерел можна визначити наступні закономірності студентського самоврядування двадцятих років: можливість приймати найважливіші рішення на загальному студентському зібранні забезпечує демократичні засади студентського самоврядування та захист прав і свобод студентів; участь студентів у роботі комісій і відділів, поруч з викладачами, дозволяє приймати найбільш оптимальні рішення та забезпечувати їх реалізацію; присутність студентів на засіданнях керівних органів вищого навчального закладу забезпечує зв'язок викладачів і студентів, керівників і виконавців та уможливорює прийняття життєздатних виправданих рішень; функціонування студентських економічних організацій на базі КППУчів зумовлює зростання самостійності студентів, самоокупності студентських організацій та матеріального забезпечення кожного окремого студента; залучення студентів до гурткової роботи забезпечує вияв їх творчої активності та громадянської свідомості; діяльність незалежних профспілок забезпечує соціальний захист студента; політизація студентських організацій та ідеологічний вплив на їх членів призводять до формалізації діяльності, забюракратизованості та знищення демократичних тенденцій.

Список використаної літератури

1. Липинский В.В. Кто защитит студента? Студенческие организации Украины: история и современность: Научно-популярное издание. / В.В.Липинский. – Донецк: Донецкое управление по печати РИО, Ассоциация «Украинский диалог», 1991. – 116 с.
2. Липинський В.В. Становлення і розвиток нової системи освіти в УРСР у двадцять роки: Монографія. / В.В.Липинський. – Донецьк: РВА Дон ДТУ, 2000. – 247 с.
3. Державний архів Миколаївської області. – Ф. Р-780. Миколаївська повітова рада професійних спілок, 24 од. зб., 1922-1924 рр. - Опис 1. – Спр. 6. Переписка с Южбюро ВЦСПС и гл. ВЦСПС о финансовом движении, работе среди молодёжи в вузах, ликвидации неграмотности. – 61 арк.
4. Державний архів Миколаївської області. – Ф. Р-780 Миколаївська повітова рада професійних спілок, 24 од.зб., 1922-1924 рр. – Опис 1. – Спр.28. Протоколи засідання президиума Одеського губпросвета и протоколи засіданий совещаний профорганизаторов по работе среди женщин и др. – 101 арк.
5. ЦДАВО. – Ф.166 (Наркомос УРСР). – Оп.1. – Спр. 22. – Арк. 17-18.

References

1. Lipinskii V.V. (1991). *Who will protect the student? Student Organizations of Ukraine: Past and Present*. Donetsk: Ukrainskii dialog (in Russ.)
2. Lipins'kij V.V. (2000). *The establishment and development of a new education system in the USSR in the twenties*. Monograph. Donetsk. RVA Don DTU Publ. (in Ukr.)
3. *State Archives of Nikolaev region*. F. R-780. Mykolaiv county council of trade unions, 24 ed. vol, 1922–1924. Reg. 1, Case 6. Correspondence with the Southern Bureau of Trade Unions and the main Trade Unions of financial flows, the work among young people in high schools, eradicate illiteracy. 61 page. (in Russ.)
4. *State Archives of Nikolaev region*. F. R-780 Mykolaiv county council of trade unions, 24 ed. vol, 1922–1924. Reg. 1, Case 28. Protocols of the meeting of the Presidium of the Odessa gubprosveta and protocols meetings of the Conference proforganizatorov on working with women, and others. 101 page. (in Russ.)
5. *Central State Archive of the supreme bodies of power and administration*. Kiev. F.166 (Narkompros USSR). Reg.1. Case 22. 17–18 pages. (in Russ.)

TRIBULKEVICH Kateryna,

Ph.D., Associate Professor, Higher Education Institute,
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine
e-mail: Tribulkevich@mail.ru

TRENDS OF DEVELOPMENT OF HOMELAND STUDENT SELF-GOVERNMENT IN 20S OF THE 20TH CENTURY

Abstract. Introduction: Object of research is student's self-government. In article the analysis of activity of bodies of student's self-government of the 20th of the XX century in the Ukrainian higher educational institutions is made.

Purpose: Activity of the student's economic organizations was subject to the analysis. Also work of bodies of student's self-government is considered. The assessment of functioning of the trade-union and Komsomol organization of the studied period is given. Club student's work in variety of groups is

considered. Regularities of student's self-government of the twentieth years of the twentieth century are defined.

Methods. In research methods of the analysis of historical literature and archival sources, a comparative method, systematization and generalization are used.

Results. The analysis of activity of bodies of student's self-government in 1920-1929 has shown that the considered period was the period origin of democratic tendencies at the Soviet higher school and their fast, but short blossoming.

Originality. The regularities of the student's self-government of the twenties years have been defined.

Conclusion. An opportunity to make important decisions at all-student's meeting provides democratic principles of student's self-government and protection of the rights and freedoms of students. Participation of students in work of the commissions and departments, along with teachers, allows to make the most optimal solutions and to provide their realization. Presence of students at meetings of governing bodies of a higher educational institution provides communication of teachers and students, heads and performers and provides adoption of viable justified decisions. Functioning of the student's economic organizations causes growth of independence of students, self-sufficiency of the student's organizations and material security of each certain student. Involvement of students to group work provides manifestation of their creative activity and civil consciousness. Activity of independent labor unions provides social protection of the student. Politicization of the student's organizations and ideological influence on their members lead to formalization of activity, destruction of democratic tendencies.

Key words: student's self-government, higher education institutions, student's economic organizations, student's clubs, the trade union organization of students, student's government laws.

*Одержано редакцією 12.04.2016
Прийнято до публікації 19.04.2016*